

ПРОБЛЕМЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

УДК 378:37.011

УРАХУВАННЯ МЕНТАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ,
ЩО НАВЧАЮТЬСЯ У ВНЗ УКРАЇНИ

Л.М. Бондаренко, ст. викл.,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Розглянуто питання мотиваційного забезпечення навчального процесу з вивчення будь-якої мови як іноземної через порівняння національно-культурних особливостей двох контактуючих культур: рідної культури, притаманної іноземному студентові практично на генетичному рівні, і чужої, необхідної йому для адаптації в новому соціальному середовищі для отримання вищої освіти.

Ключові слова: мотивація, іноземні студенти, національно-культурні особливості, соціальне середовище, мовний бар'єр.

УЧЕТ МЕНТАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ,
ОБУЧАЮЩИХСЯ В ВУЗАХ УКРАИНЫ

Л.Н. Бондаренко, ст. преп.,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Аннотация. Рассмотрены вопросы мотивационного обеспечения учебного процесса по обучению любому языку как иностранному через сравнение национально-культурных особенностей двух контактирующих культур: родной культуры, присущей иностранному студенту практически на генетическом уровне, и чужой, необходимой ему для адаптации в новой социальной среде для получения высшего образования.

Ключевые слова: мотивация, иностранные студенты, национально-культурные особенности, социальная среда, языковой барьер.

ACCOUNT OF MENTAL FEATURES OF FOREIGN STUDENTS AT THEIR
TRAINING IN HEI OF UKRAINE

L. Bondarenko, Ast. Prof.,
Kharkiv National Automobile and Highway University

Abstract. The issues motivation of learning in the process of a foreign language studies through the comparison of national and cultural peculiarities of the two cultures involved: a student's native one basically at genetic level and a foreign one – the one he/she needs for adaptation in a new social environment in the process of getting higher education are considered.

Key words: motivation, foreign students, national and cultural peculiarities, social environment, language barrier.

Вступ

Іноземні студенти, що приїждять в Україну, на початковому етапі навчання стикаються з величезною кількістю проблем. Найбільшою

з них, безумовно, є проблема мовного бар'єра. Потрапляючи в абсолютно незнайоме соціальне середовище, відірвані від звичних умов життя, практично жодного слова не розуміючи з того, про що говорять навколо

них, студенти-іноземці переживають досить сильний психологічний стрес, що за своєю силою наближається до шокового стану.

Як зазначає С.Г. Тер-Мінасова, якщо мовний бар'єр абсолютно очевидний, то бар'єр культури стає явним тільки при зіткненні (або порівнянні) рідної культури із чужими, відмінними від неї: у кращому випадку – дивними, а частіше – просто неприйнятними, шокуючими (звідси якраз і походить поняття «культурний шок»). У межах власної культури складається стійка ілюзія свого бачення світу, образу життя, менталітету й т.п. як єдиного можливого та, що є головним, єдиного прийняттого. Дивним чином, переважна більшість людей не усвідомлює себе як продукт своєї культур навіть у тих рідких випадках, коли вони розуміють, що поведінка представників інших культур відзначається їх особливою, дуже часто абсолютно неповторною, культурою. Тільки виходячи за рамки своєї культури, тобто стикаючись з іншим світоглядом, світосприйняттям тощо, можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, можна «побачити» різницю або конфлікт культур.

Культурний бар'єр, таким чином, є набагато небезпечнішим і неприємнішим за мовний. Небезпечніший він ще й тому, що культурні помилки звичайно сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні, незважаючи на той факт, що перші набагато легше можна вибачити: різноманітні культури не поєднані у зібрання правил, як відмінності мов, вони не мають ні граматик, ні словників культур [1]. Механізм подолання стресової ситуації, в яку потрапляють студенти-іноземці підготовчих відділень, полягає в мотиваційному сплескові, спрямованому на засвоєння мінімального лексичного запасу мови країни перебування. Але, на жаль, період активного засвоєння лексики є явищем досить скороплинним. Як тільки студенти-іноземці набувають мінімального лексичного багажу, що дозволяє їм спілкуватися на елементарному побутовому рівні (гуртожиток, громадський транспорт, магазин, ринок), одразу ж настає затухання «першої хвилі» мотиваційного сплеску до навчання мови.

Аналіз публікацій

Цей етап навчання іноземній мові країни перебування досить детально досліджений і

описаний у роботах таких видатних учених як: І.О. Зимня, О.О. Леонт'єв, В.Г. Костомаров, С.І. Корольова, О.Д. Митрофанова, Ю.Є. Прохоров та багато інших.

Мета і постановка завдання

Метою дослідження в поданій статті ми обрали другий етап мотиваційного забезпечення навчального процесу, тобто вивчення будь-якої мови як іноземної через порівняння національно-культурних особливостей двох контактуючих культур: рідної культури, притаманної студентів практично на генетичному рівні, і чужої, необхідної йому для адаптації в новому соціальному середовищі для отримання вищої освіти.

Розглядаючи поставлену проблему, ми абсолютно свідомо не зупиняємося на визначенні понять «культура», «національна культура» і «загальнолюдська» або «міжнародна культура», тобто на питаннях теорії культури. Термін «культура» ми розглядаємо з точки зору навчання іноземній мові країни перебування студентів-іноземців підготовчих факультетів як представників іншої лінгвокультурної спільноти.

Д.С. Ліхачов свого часу підкреслював: «Мова нації є сама по собі стислим, алгебраїчним виразом усієї культури нації» [2].

С.Г. Тер-Мінасова, зі свого боку, вважає, що в якомусь сенсі людина є рабом своєї мови: вона з дитинства потрапляє під вплив і владу мови батьків і разом із мовою засвоює культуру того мовного колективу, що її зберігає, членом якого вона зовсім випадково, не маючи жодного вибору, опинилася [1].

«Людина не народжується ні росіянином, ні німцем, ні японцем і т.п., а стає ним у результаті перебування у відповідній національній спільноті людей. Виховання дитини відбувається через вплив національної культури, носіями якої є люди, які її оточують» [3].

Інтерференційний вплив на мову навчання

Про співвідношення національної культури й особистості написано багато представниками різних наук. Таким чином, неспростовним є той факт, що мова формує свого носія. Кож-

на національна мова не лише відображає, але й формує національний характер. Інакше кажучи, якщо мова формує представника народу – носія мови, до того ж формує його як особистість, то вона повинна відігравати таку ж конструктивну роль і у формуванні національного характеру [1].

Виходячи із зазначеного вище, можна зробити висновок, що головним завданням для викладачів будь-якої мови як іноземної є виділення елементів культури, що найбільш яскраво характеризують середньостатистичного носія мови, яка вивчається, і порівняння їх з елементами культури, носіями яких є студенти-іноземці. Тільки після того, як будуть виокремлені елементи, в яких можуть проявитися відмінності носія однієї культури від носія іншої культури, як раз і можливий «другий мотиваційний сплеск». В основі цього «другого мотиваційного сплеску» лежать психологічні механізми інтересу до всього того, що різнить між собою носіїв різних етносів.

Необхідно підкреслити, що, у зв'язку з процесами глобалізації, які відбуваються в сучасному світі та які все більше стають необоротними, у зв'язку з постійним розширенням міжкультурних контактів, культурні відмінності між представниками країн, що знаходяться приблизно на одному щаблі соціально-економічного розвитку, відносно невеликі. «Ті ж нові специфічні явища культури, що з'являються в тій або іншій етнічній одиниці, дуже швидко стають надбанням інших народів» [4]. До цього хіба можна додати, що найбільш помітні вони між носіями різних континентів: Європи – Азії, країн Близького Сходу – Африки.

Соціалізаційні процеси входження в освітній простір

Вибір викладачами будь-якої мови як іноземної тих або інших культурологічних елементів для порівняльного аналізу через мову, що вивчається, а також їх осмислення та сприйняття обов'язково повинні ґрунтуватися на специфіці базового культурного знання студента-іноземця, тобто на його соціалізації.

Під соціалізацією ми, слідом за Є.В. Соколовим, розуміємо «засвоєння обов'язкового мінімуму культури суспільства» [5]. У процесі соціалізації людина адаптується до умов соціуму, культури, норм, що формуються

впродовж життєдіяльності суспільства, і своєю активністю перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки тощо. Чи не найважливіша роль у процесі соціалізації індивідів належить мові. Це зумовлено тим, що в мові сконцентровано соціальний досвід попередніх поколінь й усього людства. Оволодіваючи мовою, людина привласнює цей досвід, робить його складовою своєї особистості. Усе це відображається у процесах спілкування, яке в кожній культурі має свої особливості. Процес оволодіння людиною культурою суспільства відбувається не спонтанно, а контролюється цим суспільством. Культурні знання засвоюються особистістю в тому обсязі й настільки глибоко, наскільки це необхідно для рольової діяльності, яка формує її рольовий репертуар (студента, керівника, гостя тощо). Одна з ролей особистості – національна, яка формується на перших етапах соціалізації завдяки родинному вихованню та вихованню оточенням, – є спільною для всіх носіїв будь-якої мови. Культурні знання, засвоєні в межах цієї ролі, є ядром феномену, що називають національною специфікою мислення та спілкування.

Як вважають деякі етнолінгвісти, людина сприймає світ крізь категорії рідної мови, яка пронизана неповторним народним духом. Звідси витікає теорія лінгвістичної відносності, сутність якої полягає у визнанні повної залежності мислення та поведінки людини від структури мови, якою людина послуговується від моменту свого народження. Ми, разом з переважною більшістю дослідників, вважаємо, що когнітивна діяльність людини лише певною мірою визначається мовою, оскільки в пізнавальних процесах істотною роль відіграє наука, практична та перцептивна діяльність людини, які формують поняття картини світу. Вона не завжди відповідає мовній картині світу.

Спілкування людей – це знакова діяльність, в якій роль предметів виконують їх знакові заступники. Вони за своєю сукупністю є носіями як експліцитних, так і імпліцитних властивостей предметів. Імпліцитні властивості предметів стають зрозумілими людині лише за допомогою мовних знаків. Наприклад, для українців коровай – це не лише хліб, а й символ родини, достатку й дому. Саме тому, наприклад, в Україні прийнято молоде подружжя зустрічати короваем.

У процесі комунікації важливе значення має не тільки універсальне, а й ідіотетнічне спілкування. Як зазначає сучасний американський дослідник Д. Хамс, люди, які належать до різних культур, володіють особливими комунікативними системами, а не одними й тими самими природними комунікативними можливостями лише з різними звичаями. Культурні цінності й вірування створюють мовну реальність.

Існує національна культурна специфіка вербальної та невербальної поведінки представників різних культурномовних спільнот, яка виявляється насамперед в особливій системній комбінаториці елементів досвіду, які можуть повторюватися в багатьох культурах. Те, що в одній монокультурній спільноті може виражатися засобами мови, в іншій – засобами паралінгвістики чи ритуалу. Наприклад, в європейській культурі спілкування друзів може відбуватися без слів (привітання кивком голови, жестове запрошення йти поряд, відмова за допомогою жесту тощо); в японській та китайській культурах таке спілкування абсолютно не припустиме.

Китайському глядачеві, наприклад, достатньо побачити пофарбоване матово-біле обличчя персонажу, щоб зрозуміти, що це – негативний персонаж. У позитивного героя обличчя розмальоване чорною або червоною фарбою. В'єтнамському глядачеві традиційного національного театру «Тео» добре зрозуміла пластика рук акторів – рухів, які безперервно і плавно змінюють один одного, їх називають «квітами рук». Отже, спілкування носіїв різних ідіотетнічних мов – це не лише знання засобів мовного коду, володіння елементами й категоріями чужої мови. Людина, яка хоче вільно та невимушено спілкуватися із носіями іншої мови, повинна оволодіти також їх культурою, що знайшла своє втілення в цій мові.

Ю.Є. Прохоров у своїй монографії наводить приклад соціалізації особистості залежно від особливостей етнокультури: «Біблія як безумовне знання представника кожної культури буде сприйматися в різних культурах по-різному: там, де соціалізація включає в якості обов'язкового елемента християнське виховання, буде один тип сприйняття та виховання; там, де соціалізація буде проходити інакше, – знання цього елемента світової культури буде, безумовно, присутнім, однак і

саме знання, і сприйняття цього знання будуть іншими». І далі: «Шекспір для англіців, росіян і в'єтнамців – різні за суттю явища, хоча і входять до культури кожного з перелічених народів» [6].

Отже, безумовним є той факт, що завдяки певному наборові елементів культури тієї чи іншої особи студента-іноземця можна зробити висновок про його соціалізацію, тобто про належність його до певної національної культури. Більше того, аналіз набору елементів культури дозволяє нам також зробити висновок про його базовий освітній рівень, про особливості його релігійного і світського виховання, а також про відповідність професійних інтересів обраній спеціальності.

Виходячи з усього сказаного вище, кожний викладач підготовчого факультету, для підтримки мотиваційного рівня до навчання мові країни перебування, повинен досить чітко уявляти собі «етнопортрет» кожного студента-іноземця з урахуванням психологічних особливостей його менталітету.

Загальне уявлення про «етнопортрет» (термін автора) можна скласти лише після того, як буде отримана відповідь на такі питання: яке віросповідання; який базовий освітній рівень; який національний культурний рівень; який загальнокультурний рівень; які знання з історії свого народу; які знання світової історії; яке уявлення про країну навчання; який соціальний статус студента-іноземця на його батьківщині; який вік студента.

Тільки отримавши відповіді на поставлені питання і склавши «етнопортрет» студента-іноземця, викладач підготовчого відділення зможе набагато ефективніше здійснювати процес навчання мові, використовуючи культурний багаж студента й культурні відмінності.

Абсолютно очевидно, що врахування культурних відмінностей повинно відбуватися досить обережно, можна навіть сказати – дозвано. Дозованість урахування культурних відмінностей залежить, перш за все, від рівня оволодіння студентом-іноземцем мовою і цілей, що стоять як перед ним, так і перед викладачем. Так, на початковому етапі навчання (підготовчий факультет) мова може йти лише про нейтральне порівняння культу-

рних відмінностей на рівні їх констатації. Це пов'язано навіть не стільки з обмеженням лексичного запасу студентів-іноземців, скільки з недостатнім знанням «етнопортрету» середньостатистичного носія мови країни навчання і, як наслідок, психологічною настороженістю до сприйняття нової культури. Така настороженість ґрунтується на особливостях психологічного сприйняття всього нового, оскільки все нове руйнує звичне, тобто те, що до цього часу було «правильним».

Висновок

Таким чином, можна зробити висновок про те, що міжкультурний контакт є важливим елементом мотивації в навчанні будь-якої мови як іноземній на початковому, підготовчому етапі. Саме використання такого підходу, як показує досвід практичної роботи автора на підготовчому факультеті, забезпечує «другий мотиваційний сплеск» стосовно мови, що вивчається.

Порівняння культурних відмінностей на рівні «зіткнення» двох різних культур дозволяє успішно встановлювати міжкультурний контакт викладача зі студентом-іноземцем. А допоміжним інструментом для здійснення міжкультурного контакту може слугувати «етнопортрет» студента-іноземця, тобто саме той екстралінгвістичний фактор, який у нашому випадку є вирішальним для успішного оволодіння мовою навчання на підготовчому факультеті.

Звісно, охопити всі питання дослідження ментальних особливостей іноземних студентів, які сьогодні навчаються в Україні, в одній

статті неможливо. Практично не дослідженим усе ще залишається питання менталітету студентів із країн СНД, які перейшли у категорію іноземних студентів.

Література

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособие / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
2. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Известия Академии наук: Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52, №1. – С. 3–9.
3. Верещагин Е.М. Язык и культура / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.
4. Бромлей Ю.В. Этнические функции культуры и этнография / Ю.В. Бромлей // Этнознаковые функции культуры. – 1991. – С. 5–22.
5. Соколов Э.В. Понятие, сущность и основные функции культуры / Э.В. Соколов. – Л.: ЛГИК, 1989. – 83 с.
6. Прохоров Ю.С. Национальные культурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю.С. Прохоров. – М.: ИКАР, 1997. – 228 с.

Рецензент: В.В. Бондаренко, профессор, к. пед. н., ХНАДУ.

Стаття надійшла до редакції 30 березня 2015 р.